

Ingrida RAGELSKIENĖ

DIDŽIAMOTERYS

ŠIANDIEN IR PRIEŠ ŠIMTĄ METŲ

Spektaklis „Šimtmečio moterys“ – 2017-ųjų pavasarį kūrybinę grupę: aktorės Neringą Bulotaitę, Jurgą Kalvaitę, dramaturgę Ingridą Ragelskienę, dailininkę Jurgitą Jankutę, kompozitorių Antaną Kučinską, videomenininką Kornelijų Jaroševičių bei animacijos kūrėją Nidą Kaniušą suvienijęs meninis iššūkis. Mes norime paklausti Lietuvos teatro žiūrovų – kas lietuviams šiandien yra pirmosios Lietuvos Respublikos kūrėjos, kokią vietą moterys, atsidavusios tarnystei tautai, jos nepriklausomybei ir gerovei užima mūsų amžininkų atmintyje? Aktorės Neringą Bulotaitę ir Jurgą Kalvaitę bendram kūrybiniam procesui įkvėpė ir gimtasis Kauno miestas, didžiulis noras permąstyti savo asmenines bei prosenelių patirtis, likimus. Spektaklio „Šimtmečio moterys“ siužetą istoriškai įrėmina dvi kertinės datos – 1907-aisiais Kaune įvykęs I Lietuvos moterų suvažiavimas ir 1937-aisiais taip pat Kaune – II Lietuvos moterų suvažiavimas bei tuo metu aktyviai visuomeniniuose procesuose dalyvavusių moterų – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Julijos Žymantienės-Zemaitės, Sofijos Smetonienės, Jadvygos Tūbelienės, Onos Rymaitės, Felicijos Bortkevičienės, Marcės Katiliūtės – gyvenimo ir sudėtingų likimų peripetijos.

GREAT WOMEN. TODAY VERSUS A HUNDRED YEARS AGO

The play 'Women of the Century' was an artistic challenge in the spring of 2017 that united a creative group consisting of the actresses Neringa Bulotaitė and Jurga Kalvaitė, the playwright Ingrida Ragelskienė, the stage designer Jurgita Jankutė, the composer Antanas Kučinskas, the video artist Kornelijus Jaroševičius, and the animator Nidas Kaniušas. Who were the first female creators of the Republic of Lithuania? What place do women who devoted themselves to serving the nation, its independence and well-being occupy in the memories of our contemporaries? The actresses Neringa Bulotaitė and Jurga Kalvaitė were inspired by their home town of Kaunas, and by the goal to reevaluate their own experiences and destinies, and those of their ancestors. The framework for the plot of 'Women of the Century' is based on two historical events: the first gathering of Lithuanian women in 1907, which took place in Kaunas, and the second gathering in Kaunas in 1937, along with events in the complicated lives and fates of women who were very active in social processes.

Nuo 2017-ųjų pavasario esu dalis ramiai, nuosekliai, su didele meile ir įsigiliniu dviejų aktorių – Neringos Bulotaitės ir Jurgos Kalvaitės kuriamo spektaklio „Šimtmečio moterys“. Lyg ir neturintis namų, savo konkrečios, vienos rodymo žiūrovams vietos, klajojantis, besikeičiantis spektaklis yra dedikuotas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui. Man tenka prisidėti renkant istorinę medžiagą, kuriant dramaturginius šio spektaklio tekstus; stebiu repeticijas, ir po truputį keliaujame po Lietuvą, be bilietų, nemokamai pristatydamos spektaklio eskizą įvairiausiems žiūrovams. Vilniuje „Šimtmečio moterų“ sceniniais namais yra tapę Vileišių rūmai, Kaune – istorinė LR Prezidentūra, Palangoje – Kurorto muziejus. Svajojame aplankyti, pristatyti spektaklį mus įkvėpusių moterų namuose: Žemaitės memorialiniame muziejuje Bukantėje, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gimtinėje įsteig-tame Puziniškio muziejuje, Antano ir Sofijos Smetonų šeimos dvare-muziejuje, Kauno Karininkų ramovėje, Lietuvos regionų bibliotekose, mokyklose. Tikime, kad „Šimtmečio moterų“ premjera įvyks 2018 metų rugsėjo pabaigoje. Tam, kad gimtų spektaklis, dirba tikra bendraminčių komanda: dailininkė Jurgita Jankutė, kompozitorius Antanas Kučinskas, videomenininkas Kornelijus Jaroševičius, animatorius Nidas Kaniušas. Bet pradžioje turėjo sueiti draugėn dvi aktorės, dvi menininkės, nešinos viena idėja – kurti spektaklį apie Lietuvos didžiamoteris. Atradusios bendrą meninės žiūros kryptį, jos abi subūrė, pritraukė bendraminčius ir nusivedė mus kartu į šią kvapą gniaužiančią kelionę Lietuvos istorijos ir moterų likimų vingiais.

Tad kalba aktorės.

NERINGA BULOTAITĖ

Ruošdamasi šiam pokalbiui, pagalvoju ir supratau: negaliu nieko sakyti be vieno momento, kuris man yra svarbiausias gyvenime. Esu ne tik moteris – mama, šeimos dalis, bet ir moteris – aktorė. Teatras man visada buvo ir yra labai svarbus. Kai buvau jauna, teatrą vadinau savo „trečiuoju vaiku“. Jei kas klausdavo: „Kiek jūs turite vaikų“, atsakydavau: „Tris“, nes teatrui skyriau daug dėmesio. Jis buvo tolygus vaikams. Pagimdyti vaikus – dar nereikia save realizuoti. Tas keturių namų kampų laikymas – labai subjektyvu. Man kūryba yra svarbiausia. Nesu stipri kaip virėja ar vaikų auklėtoja. Noriu, kad vaikai daug skaitytų...

Priklausau kartai, kuri jau pamažu nyksta. Aktorius ir jo ypatingas santykis su teatru man visada buvo „kažkas tokio“. Nežinau, kada įvyko mano ir teatro sąjunga. Gal tai genetinis ryšys – mano mama irgi svajojo apie sceną. O gal ir ne... Aš

pagal savo struktūrą, fiziką ir etaloną gal ir nesu toje vietoje, kurioje turėčiau būti, bet mane puikiai tenkina antra, trečia pozicija teatre. Svarbu, kad jame esu. Nebūtinai turiu viską suvaidinti. Kažkada manęs klausė: „Ar jūs padarėte karjerą?“ Žinoma! Karjera man reiškia ne tik pripažinimą. Žvelgiant iš profesijos pozicijos, man ši diena yra baisi: teatras keičiasi, bet ne į tą pusę, kaip įsivaizdavau, kad keisis, nelieta personažų, pjesių, charakterių ir kitų dalykų, kurie aktoriumi yra patys įdomiausi. Vyrauja kiti dalykai: „ketvirtos sienos“ griovimas,ėjimas į publiką ir t. t. Man visą laiką imponavo teatre tai, kad reikėjo „pakeisti save“. Man vienas brangiausių komplimentų: „Kaip jūs taip galite?“ Dabar skaitau daug įdomių knygų, kurias parašė JAV teatro pedagogai. Kaip tapti geru aktoriumi? Skaitau, džiaugiuosi kaip vaikas, pasižymiu. Labai įdomu! Tarsi nereikalinga, bet toks apsėdimas! Negaliu be to „ėjimo gilyn, į mišką“. Ar viską darau teisingai? Gal yra niuansų, kurių nežinau? Jų gausybė. Niekada visko neišmoksiu – profesija turi daug skirtingų „kampų“.

Mano kartos aktoriai neturi daug darbo. Kurso draugas Arūnas Sakalauskas – ką jis veikia? Nelabai turi ką vaidinti. Amžius aktoriumi daro didelę įtaką. Teatru reikia jaunų aktorių. Keista ir dviprasmiška situacija: nors siela išlieka jauna, bet jautiesi „atstumtas“. Ir nieko negali pakeisti... Tam, kad įveikčiau depresiją, daug ką darau. Meilė teatrui tebeliepsnėja. Pasilieku toliau nuo minios. Nežinau, ar tai gerai. Viskas keičiasi. Prie naujovių reikia pratintis. Kai studijavome, viena iš Jono Vaitkaus minčių buvo ta (jis tuo metu labai domėjosi japonų teatru), kad aktorius yra „niekas“, tik išėjęs į sceną jis tampa „kažkuo“. Tokie mes ir susiformavome. Iš tos kartos...

Mano kelias kitoks negu Jurgos. Kaip šis projektas kilo? Tiesiog nebuvo darbo. Nuolat ieškau, ką veikti, ką įsidėti į galvą. Ne viską įmanu iš karto įgyvendinti. Pjesių paieška, personažų „prisimatavimas“, tinka ar ne, reikalauja laiko. Man svarbi tema. Būdamu kaunietė esu jautri Kauno temai. Labai norėjosi ką nors apie Kauną sukurti. Kiekvienas žmogus grįžta į savo pradžią. Man „Šimtmečio moterys“ svarbios ne tiek socialiniu ar patriotiniu aspektu – reikėjo kūrybinio veiksmo. Gyvenimas sudeda savo taškus. Manyčiau, kad šis projektas atitiko mūsų lūkesčius. Istorija – mūsų atmintis. Grįžusi į Kauną jaučiu, kaip pasikeitė mano santykis su miestu. Dabar istorijos dalykus suvokių plačiau ir giliau. Kol kas šis teatrinis darbas dar nebaigtas. Visumos pojūčio dar nėra.

Visi faktai, susiję su šiuo laikotarpiu, yra svarbūs. Norisi daugiau sužinoti. Aš gal labiau emociniu požiūriu viską vertinu. Pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas (1907) liudija mūsų moterų sąmoningumo augimą. Sunku patikėti, kad per tuos tris dešimtmečius, iki 1940-ųjų, moterys, buvusios basos, su skarutėmis, tapo rimtomis valstybininkėmis.

JURGA KALVAITYTĖ

Mano senelis – Vladas Valiušaitis, balandžio 19-ąją jam būtų suėję 100 metų. Gimė jis 1918-aisiais. Tas laikotarpis mane labai domino – niekaip nesupratau, kaip galėjo per 22 metus valstybė taip įsitvirtinti. Nors buvo visko. Kai gilini, supranti... Nenorom lygini su dabartimi. Tas dabartinis negatyvas mumyse labai krenta į akis. Skaitydama savo senelio

Aktorės Jurga Kalvaitytė ir Neringa Bulotaitė spektaklyje „Šimtmečio moterys“. Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas (buvę Vileišių rūmai), 2018. Aušros BARYSIENĖS nuotrauka

laiškus, rašytus iš Džezkazgano lagerio Kazachstane, kur jis buvo ištremtas aštuonerius metus nuo 1949-ųjų, negaliu atsi-stebėti: laiškai tokie romantiški, poetiški. Galvoju: jei tokiu sunkmečiu žmogus taip mąstė, tai ko mes burbame? Kodėl mums taip blogai visą laiką? Tatai ir buvo pradinis impulsas sukurti spektaklį „Šimtmečio moterys“. Aš ir dabar jaučiu tokią stiprybę, kuri sklinda iš mano protėvių. Pradėjau galvoti, o ką gi aš galėčiau padaryti – ne kritikuoti, bet padaryti? Esu aktorė, taigi mano darbas yra tai, ką išmanau. Taip ir kilo mintis imtis šio projekto. Mus su Neringa suvienijo Kauno miestas. Kaunas prieškarium buvo Lietuvos širdis. Svarbiausi valstybės gyvenimo įvykiai vyko Kaune. Iš pradžių galvoju apie atskiras moteris – Žemaitę, Šatrijos Raganą. Kaip jos atrado savo tautinę tapatybę, kaip mokėsi rašyti lietuviškai? Jos paskyrė gyvenimus lietuvių puoselėjimui. Taigi labai natūraliai, būdamu moteris, susidomėjau moterų prieškarinio Lietuvoje tema.

Keisčiausia, kad aš ilgą laiką moterų ir vyrų nelygybę priėmiau kaip duotybę, kaip normalų dalyką. Atsimenu, dar vidurinėje mokykloje su vaikiniais ginčydavomės dėl šios temos, kuri mums tada labai rūpėjo. Ką moterys nuveikusios

Aktorės Jurga Kalvaitytė ir Neringa Bulotaitė spektaklyje „Šimtmečio moterys“. Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas (buvę Vileišių rūmai), 2018. Aušros BARYSIENĖS nuotrauka

Aktorės Jurga Kalvaitytė ir Neringa Bulotaitė spektaklyje „Šimtmečio moterys“.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (buvę Vileišių rūmai), 2018. Aušros BARYSIENĖS nuotrauka

pasaulio istorijai ir ką – vyrai? Ginčai baigdavosi tuo, kad garsių vyrų – žymiai daugiau. O garsias moteris gali ant pirštų suskaičiuoti... Kodėl taip yra? Mes bandėme savo vaikiškais proteliais pateisinti šitaip: moterys gimdo vaikus, jos daugiau rūpinasi šeima... Ir tokią neteisybę ilgą laiką priėmiau kaip taisyklę, esą „nieko nepadarysi“, tokia yra gamta... Pradėjus dirbti teatre, į akis krito tai, kad dauguma pjesių parašyta vyrams, o režisieriai – irgi vyrai. Dar stojant studijuoti vaidybos, šviesaus atminimo režisierė Dalia Tamulevičiūtė sakė: „Nusiteikite, kad pjesėse bus vienas moters vaidmuo ir dešimt – vyrų“. Į mūsų kursą priėmė keturias merginas ir aštuonis vaikus. Kodėl? Kur čia lygybė? Dirbant teatre ilgą laiką atrodė: taip yra ir turi būti... Dalia turėjo paaukoti asmeninį gyvenimą tam, kad teatre ko nors pasiektų. Režisieriams to daryti netenka. O moteriai tarsi neišvengiama – turi atsidėti tik teatrui. Prieš vėją nepapūsi...

Grįžtant prie projekto „Šimtmečio moterys“. Kai „atkapstėme“ moterų judėjimo pradžią Lietuvoje, tik tada supratau, jog tai nėra duotybė. Taigi savaip išsilaisvinau iš savo mąstymo klišių. Esu dėkinga projektui – man šito reikėjo. Žinoma, santykis su iškiliomis prieškarinio moterimis, darbui prasidėjus, keitėsi. Kai daugiau žinai apie aplinkybes, kitaip vertini jų pastangas, ryžtą ir drąsą. Kai pagalvoju, joms reikėjo beprotiškos drąsos! Skaičiau Gabrielės Petkevičaitės-Bitės prisiminimus – jai buvo aiškiai pasakyta pasiūlyti Lietuvos moterų sąjungos pirmininku vyrą kunigą. Ir ji tik paskutinę minutę prieš įeidama į salę, kai sutiko dvi delegates iš Es-

tijos, atvykusias pažiūrėti, kaip lietuvės kovos, apsisprendė priešingai. „Gal neišmes iš salės? O išmes – tai išmes...“ Kiek drąsos reikėjo! Petkevičaitė-Bitė man labai artima. Turbūt man pačiai trūksta tos drąsos. Nors buvo silpnos sveikatos, bet tiek darbų padarė! Ir nekompleksavo dėl savo fizinės būklės. O mes, būdami sveiki, esame savotiški „kompleksų kamuoliai“.

Visos moterys, kurios siekia aukštumų kūryboje, mane labai žavi ir yra sektini pavyzdžiai. Tarkime, pianistė ir pedagogė Mūza Rubackytė, kompozitorė ir dirigentė Mirga Gražinytė-Tyla ir kitos. Jos tyliai, nerėkaudamos daro savo darbą, kuris joms yra arčiausiai širdies.

Auginame su vyru dukrą. Manau, reikia leisti jai mokytis iš savo klaidų. Kita vertus, reikia diegti ir pamatines vertybes. Bet vaikų kelias yra jų pačių kelias. Tėvai – tik kelio pradžia... Beje, kokia vyravo pagarba mamoms tarpukario Lietuvoje! Kokie nuostabūs mano giminės vyrų laišakai „Mamytei, Mamelei, Mamutei...“! Vienas rašė iš Amerikos, kitas – iš Italijos, kunigas, studijas baigęs Romoje. Bet nereikia romantizuoti – kiekvienas laikotarpis turi savo skirtumų ir ypatumų. Mes turbūt būsime praradę tą šeimos, genties svarbumo suvokimą... Man buvo svarbu, kad „Šimtmečio moterų“ eskizą pamatytų ir įvertintų mano artimieji. Juk šis projektas – savotiškas laiškas jiems. Eskizas artimiesiems labai patiko, gal dukra Urtė kritiškiau vertino – jos būsima profesija to reikalauja (studijuoja režisūrą LMTA). Bet pačią idėją palaikė ir ji. Urtė labai gerai suprato, kodėl man reikia šio projekto.

Ir drąsino: „Imk ir daryk!“ Projektą iš dalies inspiravo mamos pusbrolio Vidmanto Valiušaičio knyga „Valiušaičiai. Keturi šimtai metų istorijoje“. Norisi, kad žiūrovai po spektaklio prisimintų ir savo giminės moteris.

Tie keli labai asmeniškai sakiniai, kurie neseniai spektaklio pradžioje atsirado, stebuklingai palaiko vaidinimą. „1907 metais mano proseneliai buvo susituokę penkerius metus...“ Iš jų kyla teisė kalbėti apie didžias Lietuvos moteris, kaip aktorė įgyju daugiau pasitikėjimo.

Daug bendravome su istorikais. Supratome, kad visų tarpukario moterų neaprepsime. Nesame dramaturgės. Ir suvaldyti tokią medžiagą buvo sunku. Man labai padėjo tai, kad dalyvauju kuriant LRT laidą „Lietuva mūsų lūpose“ – bendrauju su daugybe šviesių Lietuvos žmonių. Užkrečia jų teigiamas požiūris į Lietuvą, į mūsų praeitį ir dabartį. Norisi ir savyje ieškoti pozityvių dalykų. Ypač įsiminė bendravimas su profesoriumi Giedriumi Subačiumi – jis toks šviesus žmogus, tiek žinių sukaupęs apie literatūros istoriją. Dabar dirba Ilinojaus universiteto Litanistikos katedroje, Čikagoje. Taip pat esu dėkinga už įžvalgas literatūrologams Brigitai Speičytei, Viktorijai Daujotytei, Mindaugui Kvietkauskui ir kitiems. Smagu matyti, kaip dega pašnekovų akys, kai jie pasakoja apie savo herojus ir jų nuveiktus darbus. Tai labai įkvepia. Tokie žmonės ir palaiko mūsų Lietuvėlę... Juk kokia būtų valstybė be kultūros šviesulių?.. O kultūros reikšmė vaikams, švietimui – neabejotina: ką užsiauginsime – tas ir bus... Važinėdama po Lietuvą pastebiu, kad regionuose žmonės nuoširdesni, mažiau kompleksuoti. Iš jų ir semiuosi tikėjimo gyvenimu!

Spektaklio „Šimtmečio moterys“ siužetą istoriškai įrėmina dvi kertinės datos – 1907-aisiais Kaune įvykęs I Lietuvos moterų suvažiavimas ir 1937-aisiais taip pat Kaune įvykęs II Lietuvos moterų suvažiavimas bei tuo metu aktyviai visuomeniniuose procesuose dalyvavusių moterų – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Julijos Žymantienės-Žemaitės, Sofijos Smetonienės, Jadvygos Tūbelienės, Onos Rymaitės, Felicijos Bortkevičienės, Marcės Katilūtės – gyvenimo ir sudėtingų likimų peripetijos.

ŠIMTMEČIO MOTERYS, I SCENA

ĮRAŠAS (ISKAITO VYRAS): VINCAS KUDIRKA, 1896 METAI, „TĖVYNĖS VARPAI“. „Moteriškas elementas buvo didelė parama vyriškam elementui ne tik Biblijos rojuje – yra parama ir mūsų gadynės Lietuvoje. Pamenu gerai, kaip nušvito mums akys, kada stojo į glitą lietuvės raštininkės. Nudžiugome ne vien dėl to, kad jos užvadavo tūlus per greit patrūkusius vyrus, bet ir dėl to, kad prisidėjimas moterų suteikė, taip sakant, pilnumą šiam draugijos darbui. Dvi moters tyliai, be trenksmo, įkuria draugystę ‘Žiburėlį’ ir trumpame laike suspėja geroką pašalpą pinigais įvairiuose reikaluose. Tegul nors viena vyrų draugystė pasigiria tokiomis pasekmėmis ant triūso. Tikiu, kad tas ‘Žiburėlis’ niekad neužges, kad visados svilins akis mūsų aptingusiems vyrams – juk Lietuvos vaidilutės moka prilaikyti amžiną ugnį.“

NERINGA. Kaune išaušo šventiškas 1907 metų rugsėjo 23 dienos (senu stiliumi) sekmadienio rytas. Po pietų Mies-

to teatro salėje moterų suvažiavimo atidarymas. Ten traukia moterys – ir skrybėlėtos, išsipusčiusios, ir skarelėms apsigaubusios, prastais žiponėliais. Kaunas nebuvo matęs tokio moterų suplūdimo, tiek lietuviškos kalbos. Viešbučiai perpildyti. Didžioji gatvė, kurioj per patį vidurį driekiasi liepų alėja, o pagal pakraštį džingsėdamas geležiniu keliu slenka arklinis tramvajus ir skambčioja varpelis, pilna bruzdesio.

JURGA. Namai čia mažesni nei Vilniuje, suspausti, dviaukščiai, plytiniai, tarp kurių įsispraudęs ir apšiuręs medinukas. Tik gatvės pradžioj puikuojasi neseniai pastatytas pusiau apskrito stogo slegiamas soboras.

Teatras stovi sode, šalia senų kapinių, kur klevus ramsto apleisti paminklai. Prie šio pastato, gana malonaus akiai, su erdviais langais, banguotais karnizais, plačiom durim, jau būriuojasi delegatės, tarp jų maišosi viena kita sutana.

Registracija į suvažiavimą – bent prieš tris dienas. Bilietai: moterims – dvidešimt penkios kapeikos, vyrams – vienas rublis.

NERINGA. Tai kodėl mes čia susirinkome?

JURGA. Užsienio laikraščiuose rašo, kad kituose kraštuose moterys susiorganizavusios ir daro suvažiavimus. Pagalvojau, argi lietuvės moterys to negalėtų padaryti?

NERINGA. Kaune tas suvažiavimas buvo kilęs iš pačių niekų. Vieno teisėjo žmona, Lebkaušienė, buvo sumaniusi atidaryti liaudies dirbinių krautuve. Jai reikėjo surinkti daugiau kaimiečių moterų, sudominti jas, pakinkyti austi ir megzti jos krautuvei. Čia prisidėjo veiklusis kunigas Januševičius.

JURGA. Parengiamasis darbas vyko labai sunkiai, nes „reikėjo kiekvienai išaiškinti, ko norime, kas bus ir kaip reikės veikti“. Moterų inteligenčių Kaune buvo mažai. Su kuria pasikalbėjome, visos bijojo, kratėsi, nedrįso. Kunigai parinko septynias iš jų – tik viena buvo baigusi gimnaziją, Leonienė. Kitos – šiaip, beveik beraštės.

NERINGA. O Bielinskaitė, labai karšta katalikė, vėliau – vokiečių kalbos mokytoja? Organizacinio komiteto nuspręsta: jeigu „lietuviai nori pasididžiuoti savo kultūringumu, tai geriau pasirodyti tokiems, kokie esame“. Svarbu, kad ne vien ponai ir aristokratai būtų apsišvietę, bet ir liaudis susipratusi.

JURGA. Todėl raginam važiuoti visas moteris, neatsižvelgiant, ar jos skrybėlėtos, ar skepetuotos.

NERINGA. Pranešimai spaudoj ir mėlyni lapeliai ant stulpų (lietuvių ir rusų kalbomis):

„Lietuvės! Mes privalome pasirūpinti, kad tas suvažiavimas atneštų mūsų tautai naudą. Seserys! Tautos labas ir laimė teparagina mus prie bendro darbo!“

JURGA. Teatro salė pilna pilnutėlė moterų kaimiečių. Yra šiek tiek vyrų: vienoje pusėje susimeta pažangieji – tie ložėse, kitoje – kunigai. Iš jų ryškiausias Tumas-Vaižgantas.

Kiek iš tikrųjų skaičiais buvo suvažiavusių, negaliu tvirtinti – 350, 450 ar 700. Tiksliai ką nors užfiksuoti ir nerūpi. Rūpi, kaip išeis ir kaip pavyks pirmasis jėgų išbandymas ir viešas pasirodymas.

NERINGA. Pakilauš jausmo vedama, pirmą sykį įsispraudžiau į salę, erdvią, su balkonais. Margavo moterų skarelės, girdėjosi šnekos, užė nelyginant bičių avilys. Priešais virš scenos švietė baltas kaspinas aukso raidėmis – „Pirmasis

Aktorė Neringa Bulotaitė spektaklyje „Šimtmečio moterys“.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (buvę Vileišių rūmai), 2018. Aušros BARYSIENĖS nuotrauka

lietuvių moterų suvažiavimas“. Ilgas stalias žalia gelumbe gilumoj, gėlių puokštės vazose. Atidarymas vėluoja.

JURGA. Jau rodė penktos valandos pradžią, kai į sceną įžengė Gabrielė Petkevičaitė. Elektros šviesa, krintanti iš viršaus, pabrėžia jos figūrą, pilką suknią ir kuodą ant pakaušio.

NERINGA. Iš paskos jai seka Šatrijos Ragana, Kymantaitė-Čiurlionienė, Pleirytė-Puidienė, Leonienė.

JURGA. Pilietės! Suvažiavimas prasidėjo! Prašau rinkti mane pirmininke.

NERINGA. Iš karto suūžė gausiai susirinkusieji dvasininkai, smarkiai subruzdėjo neslėpdami nepasitenkinimo.

JURGA. Paūžę, pasmarkavę dvasininkai kovos lauką užleido mums, moterims. Suvažiavimo dalyvės, inteligentės ir valstietės, atidžiai ir smalsiai klausė kiekvieno pranešimo, kiekvieno pasisakymo.

NERINGA. Prisiklausė moterėlės visokių skaitymų, išgirdo visokių ginčų, nepaprastų minčių. Kita gal ir mažai tesuprato, bet vis atidžiai klausėsi, vis kažin ko laukė. O kai užgavo apie moteriškų sodiečių skriaudas, tai net triukšmas susirinkime pakilo, užniko moterėlės su ašaromis guostis, savo vargus skaityti, pagalbos šauktis.

JURGA. Po sveikinimų – pranešimai. Pirmoji pakyla Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, jauna, pilna gyvybingumo, skubomis žeria ir žeria žodžius lyg žirnius. Gabrielė lėtai, pabrėždama mintį, aptaria moterų priedermes, o Šatrijos Ragana – moterų garbę. Iš jos dvelkia inteligencija. Aukšta, juoda

ilga suknelė balta, aukšta apykakle, tamsūs plaukai su ryškiu rumbu suversti aukštyn, dailus, pilnas rimties, susikaupimo veidas. Ir žodis apgalvotas, pakylėtas, apgaubtas taurios moters idealo vaizdu.

– Dabar žodį tars Žymantienė-Žemaitė!

NERINGA. Pirmą sykį kalbėjau tokiai salei, bet nesijaudinu ir neieškau gražesnio, mandresnio žodžio, nepasiduodu ir jausmo antplūdžiui; paprastai, valstietišškai piešiu sodžiaus mergaičių gyvenimą, jų likimą išėjus už vyro. Vaizdais skleidžiasi skaudi padėtis, kuriasi kaimo moterų gyvenimo paveikslas, kurs pats veikia susirinkusias. Kai baigiau, pasigirdo šuktelėjimai ir užtelėjo plojimų vilnis.

Antrą dieną, 1907 metų rugsėjo 24-ąją, pirmadienį, nuo pat ryto vėl moterys sugužėjo salėn. Ir vėl linksmam nusiteikusi, nevengdama šmaikštaus žodžio ir humoro, perskaičiau lyg antrą savo pranešimo dalį – apie moterų girtavimą.

– Seserys! Ką nedvejodama turėtų pasirinkti lietuvė moteris? Rūtų darželį ar kristolo stiklelį? Stiklelis mūs nedraugas – tai priešas mūsų. Užtat ir turime su juo galutinai skirtis. Ir kiek galėdamos saugoti nuo jo mūsų šeimas, Aukščiausiojo mūs globai pavestas. Bet kaip tai išpildyti? Čia reikia ne vien fizinės, bet ir sielos jėgos.

Ir užbaigdama raginu mesti prakeiktą stiklelį: „Tuomet liks mūsų galvelės lengvesnės, užtai bus kišenės sunkesnės“. Buvo klegesio, buvo juoko, buvo piktumo tą dieną.

JURGA. Širdį sugraudino tarnaitės balsas iš salės gilumos: „Nėra lygumo, ponios išnaudoja, skriaudžia tarnaites, – pra-

bilo mergina virpėdama, įraudusi, palipo ant scenos, ir balsą užgniaužė ašaros. – Dirbus ištisą savaitę tarnaitė turi gi ir pailsėti. Jos poilsis – šventa diena. Ir tai ne visa, tik popietis. Tik sekmadienį po pietų ji gali švariai apsirengti, susitikti su savo draugėm, išeiti į miestą. Užtat šventadieniais Laisvės alėjos viduryje pilnas visokių mergaičių. Šnekučiuodamos jos vaikštinėja iš vieno galo į kitą, dairosi į suoliukuose sėdinčius ponus, šypsosi. Tai – tarnaičių paradas. Čia jų susirenka gal keletas šimtų. Kitos gi eina į panemunę, Mickevičiaus slėnį. Tenai skiria pasimatymus, tenai kalbasi meilės temomis. Ateina vakaras. Tarnaitės vėl skuba į savo ponų butus ir vėl dirba ištisą savaitę iki kito sekmadienio.“

NERINGA. Ložėse tarp moterų sėdintys sujudo kunigai. Ir Stakelė, ir Olšauskas, ir Dogelis. Ėmė švaistytis Dievo žodžiu, rėžė kalbas, ir vis nuolankumas, artimo meilė, religingumas, bažnyčia sklido iš jų lūpų. Ne moterų reikalai jiems rūpėjo, siekia suvažiavimą pamušti po savim.

JURGA. Kyla triukšmas, įsikiša net policmeisteris. Tumas užsipuola Matulaitį, bet jį nušvilpia. Dabar visi pamatė, kad nėra vienybės – kunigai kaišioja pagalius į gražiai pradėjusį riedėti vežimą. Kuo jie čia dėti? Viskas jiems iš Dievo malonės: ir moterų rūpesčiai, ir tautos likimas. O ėjo su valdžia išvien: tie ginklu, o šie – Dievo žodžiu. Ant gražių sumanymų slinko debesis. Pykčiu daužosi širdis, laukia, kuo baigsis.

Suvažiavimas baigiasi taikiai. Gabrielė, parodydama kietą charakterį, mokamai išlaviravo diskusijas. Gražu buvo

žiūrėti, kaip ji atimė balsą reakcingai nusiteikusiam kunigui Stakelei.

NERINGA. Leidžia kalbėti Augustinui Janulaičiui, socialdemokratui, pasisako prieš kunigų kišimąsi į lietuvių moterų judėjimą.

JURGA. Su atviru džiaugsmu pritaria Bitei: moterys pačios gali tvarkytis, kovoti dėl demokratinių teisių. Pačios!

NERINGA. Tai parodo ir rinkimų rezultatai: Gabrielė Petkevičaitė, Felicija Bortkevičienė, Marija Pečkauskaitė, Žemaitė ir kitos, iš viso dvylika atstovių išrinktos į organizacinį komitetą, kurs brės gaires tolesnei veiklai.

ĮRAŠAS. GABRIELĖS PETKEVIČAITĖS-BITĖS UŽDARYMO KALBA: „... čia, tame mūsų susirinkime, vien užmanymai buvo duodami, vien grūdai buvo metami, o nuo mūsų pačių priklausys, kaip mes čia tuos mestuosius grūdus auginsime. Kaip grįžusios namo elgsimės. Tai su karšta širdim, su viltim eikime pirmyn! Atidarėme akis – neužmerkime jų! Tegul prasidea mūsų naujas gyvenimas. Pirmyn!“

Ingrida RAGELSKIENĖ

Aktorė Jurga Kalvaitytė spektaklyje „Šimtmečio moterys“.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (buvę Vileišių rūmai), 2018. Aušros BARYSIENĖS nuotrauka

